

Katolički socijalni nauk u Istočnoj Europi

Vjera i djelovanje kao oblici samo-sekularizacije u okružju jedne Europe

Frans Hoppenbrouwers*

communicantes@xs4all.nl

Uvod

Unatoč svojoj relativnoj jasnoći, čini se da u Istočnoj Europi katolički socijalni nauk nije laka tema, posebno kada pokušamo misliti u okvirima zajedničkog poziva i tematike ujedinjene Europe. Poteškoća nastaje iz više razloga koje djelomično možemo razumjeti osvrtnom unatrag, na tlačenje Rimokatoličke crkve u Istočnoj Europi za vrijeme komunizma.¹

Naša zaklada *Communicantes* – u pogledu dijaloga s Crkvom Srednje i Istočne Europe – može služiti kao primjer. Tamo od 1974. *Communicantes* teži dvama različitim netom spomenutim ciljevima. Najprije, njezin utemeljitelj, Jan Bakker, SSS [Družba Svetog Sakramenta], želio je započeti razgovor, dijalog, raspravu između Crkve na Istoku i Crkve na Zapadu kako bi se one mogle susresti i, s obzirom na svoje uistinu različite sudbine, uzajamno jedna od druge učiti. Postupivši tako, Bakker je težio ukidanju *sanitarnog kordona* koji je dijelio progonjenu Crkvu Istoka Europe od ostale sveopće Crkve. Usto je otac sakramentinac iz Nijmegena sebi postavio zadatak proširiti rezultate Drugoga

---

* Frans Hoppenbrouwers, iz nizozemske Zaklade *Communicantes* (*Foundation/Stichting Communicantes. Information Exchange Projects for the Catholic Church in Eastern Europe*), održao je 29. svibnja 2015. predavanje pod naslovom »Catholic Social Teaching in Eastern Europe. Faith and Action as Types of Self-Secularisation in the Context of the One Europe« na susretu u Centru za socijalni nauk Katoličke crkve u Vogelenzangu. Ljubazno nam je ustupio svoj tekst, dostupan na engl. ([www.communicantes.nl/images/\[Hoppenbrouwers%202015,%20\]20Catholic%20social%20doctrine%20in%20Eastern%20Europe.pdf](http://www.communicantes.nl/images/[Hoppenbrouwers%202015,%20]20Catholic%20social%20doctrine%20in%20Eastern%20Europe.pdf)) za objavljivanje u prijevodu na hrvatski, na čemu mu najljepše zahvaljujemo. Frans Hoppenbrouwers, lic. theol., specijalizirao se u području crkvene povijesti i sudjelovao u istraživanjima Nizozemske organizacije za znanstvena istraživanja (NWO), a u *Communicantesu* je zadužen za projekte, razmjenu i komunikaciju; *Foundation Communicantes*, Postbus 6016, NL-5002 AA Tilburg, www.communicantes.nl.

¹ Ovdje svakako valja uključiti i Grkokatoličku crkvu koja podrazumijeva cijeli niz tradicionalno pravoslavnih Crkava koje su u prošlosti priznale vrhovni autoritet pape, primjerice, u Bugarskoj, Ugarskoj, [uključivši Hrvatsku], Rumunjskoj i osobito u Ukrajini. U odnosu na rimokatolike, najupadljivije su im razlikovne oznake u obredu i oženjeni svećenici.

vatikanskog sabora u Istočnu Europu. Kada je 1983. umro, njegovi ciljevi bili su ostvareni tek djelomično. Glede introdukcije tog vatikanskog sabora u Istočnoj Europi možemo reći da taj proces promjena još ni danas nije završen.² Dok je, na primjer, *Kompendij socijalnog nauka Crkve*³ u Ukrajini već neko vrijeme bio dostupan, službeni prijevod dokumenata Drugoga vatikanskog sabora, njegovih izvjava i odluka, u tiskanu obliku pojavio se tek u listopadu 2014. godine.⁴

Sada je lakše nego ikada prije povesti dijalog, raspravu, razgovor o teološkim i praktičnim pitanjima, ali to uvijek izgleda komplicirano. Prije 1990. Crkva je izbjegavala svaku nutarnju raspravu i tako su se njezini vođe odlučivali za uspostavu jedinstvenog fronta, a tek vrlo nerado i samo u vrlo ograničenu opsegu su bili uključeni u intelektualne i praktične reformske pokušaje. Za takvo postupanje bilo je dobrih i loših razloga. Jedan od njih bio je sasvim pragmatičan. Pribojavali su se da će promjene dovesti do unutrašnjih podjela koje bi mogle iskoristiti komunističke vlasti da uspješnije naškode Crkvi. Drugi razlog bio je više psihološke naravi: bio je to strah i opiranje samoj promjeni. Katkad opravdano, ali češće neopravdano, kao dokaz do čega promjena može dovesti izdvajala se nizozemska Rimokatolička crkva. Treći razlog bio je pragmatičniji: to je getoizacija Crkve u vrijeme komunističke vladavine. Crkva je bila isključena iz javnosti i to je proizvelo dojam da su mnoge novine samo stvar pukih teoretiziranja i prema tome suviše.

Sve to stvorilo je specifičan mentalitet neodstupanja ni-za-milimetar, što je poslije 1990. činilo poteškoću s obzirom na bilo kakvu promjenu. Zbog toga je trpjelo jačanje svijesti i zanimanja za katolički socijalni nauk – osobito kad su za to stizala ohrabrenja od vjernika iz Zapadne Europe.

Kriza u Europi – Europa u krizi

Europa kakva bijaše, Europa kakva jest, Europa koja će biti u budućnosti – Europa je uvijek bila povod za sumnju, bojazan i zabrinutost, ali zapravo je u nekako iznimnoj i čak bolnoj mjeri ona to i danas. U ovoj 2015. godini, to je posve izvjesno: spirala negativnosti spaja zemlje europskog Istoka, Zapada, Sjevera i Juga, kako one unutar tako i one izvan Europske unije (EU). A pritom nije uopće odviše važno kakva je kulturno-povijesna prošlost pojedine zemlje:

² Možda je potrebno pripomenuti da se u povijesti ideja razlikuje introdukcija i recepcija neke misli, teorije, sustava u neku društvenu sredinu. Introdukcija je »uvođenje«, prvi susret, pa razumijemo što autor kaže da zasade Drugoga vatikanskog sabora nisu još uvedene, jer s obzirom na njihovu recepciju (»prihvata«) problem postoji i danas, na razini opće Crkve (*nap. prev.*).

³ Papinsko vijeće »Iustitia et pax«, *Kompendij socijalnog nauka Crkve*, Zagreb, Kršćanska sadašnjost, 2005.

⁴ Communicantesov voditelj projekta Paul Wennekes prvi poticaj za taj pothvat dao je gotovo deset godina prije.

tradicionalno katolička, protestantska ili izrazito sekularizirana. Nabujalo je posve jasno protueuropsko osjećanje ili radije protueuropsko neraspoloženje. Zanimljivo, kao da je nekakva labava koalicija protueuropskih i protuameričkih ljevičara i desničara otrijeznila kršćane i politički inače nezainteresirane Europljane. Ovdje se važno podsjetiti na dva novija događaja: to je kriza u Ukrajini i posjet pape Franje Strasbourgu u studenome 2014.

Dok se u prvi mah činilo da će rat u istočnoj Ukrajini, i sukob koji je uslijedio između Europe i Rusije, osnažiti europsko jedinstvo i istaknuti zajednički europski identitet, u stvarnosti rat i europsko-rusko držanje po strani samo su dalje pojačali sumnje, bojazan i zabrinutost. Osjećaj mrzovolje na protueuropskoj strani imao je nešto »dublje« čime se hranio. Ustvari, našlo se Europljana koji su vjerovali – a neki su u tome ustrajali – da je ovdje posrijedi nekakvo konzervativno pravoslavno buđenje sa sjedištem u Rusiji koje nastoji staviti pred oči moralno iskvarenome i dekadentnom Zapadu pobožno, optužujuće i nadahniteljsko zrcalo. Pa iako smo mi na Zapadu učinivši nešto takvo od samih sebe, možda promašili, takvo uvjerenje nije nipošto u suglasju sa stvarnom ili ideološkom ruskom zbiljom. Jedva četiri posto od približno dvanaest milijuna popisanih Moskovljana na Uskrs pođe u crkvu. Nadalje, Ruska pravoslavna Crkva kritički podiže svoj glas gotovo isključivo samo da se pozabavi moralnim pitanjima koja se uglavnom postavljaju izvan granica Ruske Federacije. Tako, izgleda da je Crkva više glasnogovornik Kremlja negoli izvorna moralna snaga.⁵

Uputivši poruku nade i ohrabrenja, papa Franjo je naglasio da Europi treba nešto strasti (začina). On je, 25. studenog 2014. u Europskom parlamentu u Strasbourgu upozorio:

»Izgleda da Europa, unatoč širenju i jačanju Unije, sve više ostavlja dojam da je nekako ostarjela i zburnjena, osjećajući da je sve manje i manje protagonist u svijetu koji je često gleda sumnjičavo, s nepovjerenjem i čak, s vremena na vrijeme, pun zloslutnih misli«.

Naravno, taj poziv pape Franje da se probudi mlađahna i dinamična, inovativna i nadahnjujuća Europa upravljen je članovima Parlamenta koji su pripadnici različitih vjera, političkih uvjerenja i karijera. No, te iste riječi trebale bi naći odjeka i u srcima svih vjernika. Bolja i životnija Europa nije tek za »njih« – ona je i za »nas«. Mi također možemo učiniti bolje i više.

U ovome kratkom izlaganju o Europi i katoličkom socijalnom nauku u Istočnoj Europi valja razmotriti tri pitanja:

1. Kako Crkve Istočne Europe vide sekulariziranu Europu/Europu koja se sekularizira?

⁵ Možda je rusko-pravoslavno – rimsko-katoličko približavanje prije nekoliko godina pripomoglo nerazumijevanju stvarnosti Ruske pravoslavne Crkve (RPC). Ti susreti, prvo u Litvi (2011./2012.) i kasnije u Poljskoj (2012.), bili su ocijenjeni kao vidljivi znakovi povijesnog pomirenja i takozvanog »ekumenizma djelatne ljubavi« koji pomaže zajedničkom razumijevanju i pristupu različitim gorućim moralnim pitanjima.

2. Je li taj dojam o sve-prožimajućoj, dominantnoj Europi utemeljen?
3. Hoće li odgovori na prva dva pitanja možda upozoriti na prioritete i izazove u području katoličkoga socijalnog nauka?

Pri kraju ovog teksta kratko ćemo zastati na primjeni katoličkoga socijalnog nauka u Istočnoj Europi. Pomnije ćemo baciti pogled na napetost koja postoji između religioznog svjetonazora i vjere, s jedne strane, te racionalnog djelovanja s druge. Oboje se može smatrati kao dva oblika samo-sekularizacije.

Pitanje 1. *Kako Crkve Istočne Europe vide sekulariziranu Europu/Europu koja sekularizira?*

EU, o kojoj se ponekad govori kao o »projektu mira«, nije nikada mogla računati na svesrdnu potporu Rimokatoličke crkve u Istočnoj Europi, ni prije pada Berlinskog zida, ni odmah poslije njegova pada, ni sada, nakon ukrajinske krize. Uostalom, u tu Istočnu Europu dugo su se kotrljali vali teološkog, filozofskog i moralnog relativizma, političkog liberalizma, individualizma i nekoliko drugih »izama« prijeteci da povuku za sobom podjednako vjernike i nevjernike. Vodstva i vjernike 1990-ih godina u Istočnoj Europi papa Ivan Pavao II. je, manje ili više, »pritiskao« da se usmjere put Bruxellesa i Strasbourga. Upravo je taj papa, unatoč svome duboko kritičkom odnosu prema zapadnjačkoj kulturi koju je nazvao »kulturom smrti«, neumorno naglašavao poslanje Europe te njezino kulturno i duhovno jedinstvo, potičući vjernike na njenu izgradnju, pa i kao političkog entiteta. Sličan pozitivan i kritički stav iskazali su i njegovi nasljednici papa Benedikt i papa Franjo.

Stav unutar same Rimokatoličke crkve u Istočnoj Europi je u najmanju ruku nejedinstven i koleba između krajnosti posvemašnjeg odbijanja i kritičkog odobravanja. Na taj način, izrazili su se i neki tamošnji glavni rimokatolički predvodnici.

1. Tek 15. kolovoza 1995. prilikom marijanskog hodočašća u svetištu Jasna Gora, kardinal Józef Glemp osvrnuo se na »dresiranje građana« na Zapadu i »neizbježan pritisak odijevanja u jeans«. Poljski kardinal prepoznao je »trendove da se iskoristi i oslabi zemlja te uspostave mehanizmi samo-oslabljivanja«, spomenuvši usto snažne napade na obitelj putem pobačaja, spolnog odgoja u školi, kontracepcije i planiranja obitelji, feminističke ideologije i udaljavanja Crkve iz političke sfere.
2. Slovački biskup Rudolf Baláž svoje je brige 1998. izrazio još jasnije: »Mi u Europu ne idemo da izgubimo svoju vjeru!«
3. Nedavno je nadbiskup Vilnius, Gintaras Grušas, napao nepoželjan pritisak koji dolazi iz EU-a. Za vrijeme svečanosti u litvanskom parlamentu 2013. kojom se proslavljala dvadesetpeti obljetnica osnutka protukomunističkog pokreta za nezavisnost Sajūdis, Grušas je rekao:

»Vidimo sve više i više pravnih proizvoda koji nose zaštitni znak Europe i razaraju temelje naše neovisnosti. Ti pokušaji prodora u naš zakonski sustav trojanski su konji koji služe potkapanju same srčike Litve – ustanove obitelji, koja se spominje u našem ustavu kao temelj našeg društva i nacije«.

Na pristojan, ali jasan način nadbiskup je usporedio EU sa Sovjetskim Savezom.

Pitanje 2. *Je li taj dojam o sve-prožimajućoj, dominantnoj Europi utemeljen?*

Čini se da je Europa poput nekog dalekog olujnog oblaka u odnosu na sunce. Ako samo malo bolje pogledamo, biva nam jasno odakle tjeskoba koju su vjernici u Istočnoj Europi osjećali i još uvijek osjećaju držeći da ne smiju vjerovati Europi ili samoj EU. Pogrešno je misliti da je uspješna i zdrava preobrazba poslijekomunističkog društva bila onemogućena samo negativnim utjecajima iz Europe. Naravno, time se ne želi reći da negativnih utjecaja nije bilo. Njih sigurno ima. No, osim tih izvanjskih uzroka postoje drugi razlozi zašto je prijelaz iz komunizma u poslijekomunističko razdoblje problematičan. Te je razloge potrebno također uzeti u obzir.

U nastavku opisujemo pet unutrašnjih uzroka, a oni su: materijalizam/individualizam, nedostatak povjerenja i socijalne kohezije, pretjerani nacionalizam i sterilna nostalgija. Kao zapreka oni su važni izazovi i s obzirom na katolički socijalni nauk.

1. U Istočnoj Europi u narodu općenito postoji jasna želja za dijelom europskog materijalnog uspjeha, a istodobno postoji zazor spram ne-materijalnih osnova tog uspjeha, omalovažava se te osnove i čak ih se ne poznaje: počev od razine države blagostanja kao takve, u kojoj postoji puno socijalno osiguranje, do razine EU kao zakonodavnog tijela. Oba poimanja mogu biti razlog za intelektualno i emocionalno protivljenje. Njima se na neki način nemali broj istočnih Europljana ne prisjeća samo na sveprožimajuću i sveprisutnu komunističku državu (s njezinom željom da kontrolira najintimnije pojedinosti privatnog života građana), nego i na paternalistički i doslovce *demoralizirajući* učinak te želje za kontroliranjem. Stoga je u kontekstu neoliberalne svjetske ekonomije nastalo uvjerenje da, ipak, pa i zbog toga, u Istočnoj Europi nema smisla ni težiti državi blagostanja.

Prema sociološkim istraživanjima prevladava puko postizanje privatnih interesa i prepuštanje zajedničkog dobra brizi drugih i dragog Boga. Ovdje nikako nema čvrsta temelja misao da podijeljena odgovornost za opće dobro postoji na razini svakodnevice. Mnogi će dograbiti što god mogu, a nastojat će ugrabiti što je moguće više. Katkad istočni Europljani pokazuju kako materijalizam vlada u širim razmjerima na Istoku nego na Zapadu Europe. Nedvojbeno je tome začetak u komunističkoj ekonomiji nestašice koja nije bila u stanju zadovoljiti ni najosnovnije potrebe građana.

2. S obzirom na javno područje to vodi našu pozornost vodi do specifična istočno-europskog poslijekomunističkog mentaliteta. Međusobno povjerenje između države i građana je pod velikim pritiskom. Budući da je država više vrlo sumnjiv nadzornik nego što je u službi naroda, građani preuzimaju ulogu nesretnih potrošača što se odražava u neželjenim oblicima ponašanja, primjerice izbjegavanju poreza, vrlo raširenoj crnoj i sivoj ekonomiji, korupciji i potkradanjju države.

Jednako je zabrinjavajući ciničan stav prema političarima, javnim djelatnicima, poduzetnicima, civilnim aktivistima ili prema volonterima ili zaposlenima u neprofitnom području. Sve je usmjereno na pojedinačnu dobit – nitko ne želi raditi za javnu dobrobit. Taj gotovo nihilistički stav mogao se zapaziti u odnosu na Euromajdan, početno miroljubiv proeuropski protest u Ukrajini (2013-2014). Budući da se državu vidjelo kao sveobuhvatnu silu, mnogim Rusima i Ukrajinacima bilo je nemoguće zamisliti da neovisni, samopouzđani građani izlaze na ulicu radi obrane zajedničke stvari i na vlastiti rizik. Stoga, povukli su kao po sebi očit zaključak: Euromajdan je umjetno izazvan događaj, odnosno to je urota izvana.

3. Usto, socijalna kohezija u poslijekomunističkim zemljama je ozbiljno ugrožena uzajamnim nepovjerenjem među građanima. Dijalog je zamišljen kao raspra između pobjednika i gubitnika, a »pobjednik uzima sve« bez i najmanje želje da se nekako prilagodi zahtjevima onoga koji gubi. Ako netko unaprijed rekne da teži postizanju kompromisa, to se smatra znakom slabosti. Među ostalim pojavnostima koje proizlaze iz tog mentalnog sklopa tu je nedostatak motivacije za rad, paternalizam i autaritarni stil u odgoju i poučavanju. Crkva, uzgred rečeno, tim mentalitetom jednako je ugrožena. Jedan rimokatolički nadbiskup negdje u Istočnoj Europi jednom je izjavio da mora naučiti izvršavati svoj autoritet na izravan način jer jednostavno nema duha bodrenja, raspravljajnja i dijaloga pa on stoga nije uspješan.

4. U drugoj polovini 1980-ih, kada je vođa sovjetske komunističke partije Mihail Gorbačov poželio reformu komunizma, pitanja povezana s nacionalnim identitetom postala su sve više i više goruća. Rimokatolička crkva se u zemljama poput Mađarske, Latvije, Litve, Poljske, Slovenije, Slovačke i Ukrajine vidjela kao nositeljica i čuvarica nepromijenjena i zdrava nacionalnog mentaliteta. Osobito u crkvenim krugovima postojala je nada da bi zdrava mješavina religije i nacionalizma – a oboje je progonjeno za vrijeme komunizma – mogla biti potpora u poslijekomunističkom društvu, kao nov političko-religijsko-nacionalni moralni temelj. Crkva bi mogla postati »učiteljica i majka« i mogla bi poučiti sekularni svijet što se ima smatrati ili ne smatrati općim dobrom. Unatoč jasnom nacionalnom i religijskom buđenju ranih 1990-ih, Crkva nije uspjela potvrditi tu samoj sebi pripisanu ulogu čuvarice nacije.

5. Crkva je očito gajila osjećaj nostalgije za svojom predratnom prošlošću koja je pomračila i još uvijek pomračuje jasan pogled na suvremena rješenja.

Kratak interludij

Prije nego što pet opisanih poslijekomunističkih značajki pretočimo u točke za djelovanje, valja nam se kratko osvrnuti na putove razvitka u srednjoj i istočnoeuropskoj regiji od 1990.

Tko god je putovao Istočnom Europom prije dvadeset i pet godina susretao je jedan posve drukčiji svijet. Uz velike materijalne potrebe, bile su tu barijere, kulturne i jezične, kao i opći osjećaj nepovjerenja i nesigurnosti, koje je trebalo prevladati. Tako, moglo se dogoditi da je neki novinar zapitao nekog svećenika nešto u vezi s njegovim osobnim motivima i naišao na veliku sumnjičavost. »Zašto Vi želite sve to saznati?«, pitao je dotični svećenik svog sugovornika, kao da ima ispred sebe KGB doušnika. U tom pogledu Istočna Europa je na vrlo osjetljivoj točki teškog uspostavljanja ravnoteže. No stasaju novi naraštaji. Tinejdžeri i oni u dvadesetim godinama nemaju izravna iskustva ili opterećenja komunističkom prošlošću. U Kijevu, na primjer, turisti mogu čavrljati sa studentima i mladim zaposlenicima u tramvajima i trolejbusima. Samo prije pet godina to bijaše gotovo nemoguće, bilo zbog jezika bilo zbog straha od kontaktiranja. Tko god je negdje u Istočnoj Europi zalutao teško je naišao na pomoć da se vrati.

Svećenik iz ranih 1990-ih i student današnjice pokazuju kako su Istok i Zapad u političkom i socijalnom smislu, s obzirom na mentalitete i uzajamno razumijevanje rasli zajedno. Taj razvitak nije u svim oblicima promjena nabolje. Komunizam i poslijekomunizam kao politički liberalizam i gospodarski neoliberalizam, dali su – kojeg li neočekivanog i neželjenog ishoda! – gotovo posve slične ishode. Samodopadnost, individualizam, materijalizam, pomanjkanje zanimanja za javne poslove, politički populizam i protueuropsko raspoloženje, samo su neke pojavnosti u spomenutoj promjeni. To je razlog što je u proteklih dvadeset i pet godina bilo tako teško.

Postoji, međutim, još jedan nutarnji razlog. Nakon što su rimokatolički vjernici (ne samo oni) pretrpjeli progone sve do odlaska u smrt, izronili su na površinu ljudi sa samosviješću iz katakomba. Dok su vjernici suočeni s gotovo nemogućom zadaćom da iznova sagrađe Crkvu, doslovce od temelja, Crkva se od položaja slabosti – koji je bio obilježen tajnovitošću, autocenzurom, samooograničavanjem, traženjem materijalne pomoći, cjenkanjem – usmjerila prema unatrag. U pročišćujućem ognju, vjera, svijest i intelekt otvrdnuše kao čelik. To je bio primjeren način dotadašnjega preživljavanja. No danas, ta bi kovina morala biti savitljiva ili će inače pod pritiskom puknuti, poput napuklih površina

ili bimetala, već na lagano savijanje. U premišljanju svog poslanja, Crkva mora proći proces učenja. Kada da bude neslomiva, kada pak naborana ili svinuta?

Pitanje 3. *Hoće li odgovori na prva dva pitanja možda upozoriti na prioritete i izazove u području KSN?*

Obrnutim redoslijedom:

1. Nostalgija iz djelatne svijesti mora nestati i prijeći u povijesne knjige. Prošlost – uključivši bogatu prošlost Rimokatoličke crkve kada je svatko više ili manje pripadao istoj vjeri i skidao kapu pred župnikom te herojski otpor koji je podigao svetište za vjeru da se preživi u vrijeme komunizma – može biti nadahnuće, ali ne može providjeti životne obrasce za Crkvu današnjice.

2. Srodno je pitanje poslijekomunističkog nacionalizma prema kojem se Rimokatolička Crkva također mora odrediti. Poslije svega, rimokatolička teologija se zauzima za uključno približavanje drugim nacijama, drugim vjerama i njihovim vjernicima, disidentima i čak nevjernicima, ali taj je stav otvorenosti više nego jednom bio pomračen njegovim miješanjem sa zatvorenim i isključivim nacionalnim pristupom za koji je izgledalo da ima najveću težinu. Takvo nepoželjno davanje prvenstva škodi miru i pomirenju u Europi.

Kad pogledamo povijest Prvoga i Drugog svjetskog rata i komunističku eru, kako postići da stereotipi, nijekanja i konstruiranje prošlosti – uljepšani – ne budu trajna opasnost za sadašnjicu? I nije li prava sramota da se u godini 2015. tako mnogi etnički pripadnici rumunjskoga, mađarskoga ili slovačkoga naroda – bili oni ili ne bili rimokatolici – ustručavaju sjesti za isti stol, sjetiti se svjetskih ratova, koji su tako dramatično promijenili kartu Srednje Europe, i raspraviti o njima? Ne ostaje li možda pomalo maglovita uloga predvodnika mjesnih Crkava i vjernika koju su odigrali prije holokausta i u njegovo vrijeme? Zašto su svijetle stranice, kojih svakako ima, često povećane, a tamne se stranice partizanske mržnje,⁶ kolaboracije, međuetničkih neprijateljstava i ubojstava te antisemitizma često posve očito prikrivaju? K tome, ne mora li se vjerska sloboda protegnuti na skupine i asocijacije koje se nikad ne priznaju izvornima ili se doživljavaju kao tuđe?

Pogotovo u zemljama gdje su katolici većina, Crkva ima golemu odgovornost pri utvrđivanju povijesne istine, dijaloga, iznalaženja putova mira u iskreno ponudi pomirenja.

3./4. Velika je potreba za većom socijalnom kohezijom, realističnim pogledom na današnje stvarnosti te na kulturu nade i povjerenja: na razini obrazovanja, odgoja, politike i društva kao cjeline. Nada i povjerenje zahtijevaju gašenje otvorenog dijaloga i rasprave, uzajamnog poštovanja kada god supostoje fundamentalno oprečna gledišta, poštovanje pojedinca, pojedinačna osjećanja

⁶ Vjerojatno se ovdje misli na vjerske ratove (*nap. prev.*).

i mišljenja. To na nesreću nije ona prava snaga poslijekomunističkog društva i tu Crkva ima kako pozitivnu tako negativnu ulogu. Crkva, međutim, ima mogućnost pružiti dobar primjer prakticirajući konstruktivnu i uključnu suradnju, uzajamno povjerenje i supsidijarnost unutar sebe te ohrabrujući razvitak zajedničkog dobra gdje god je to moguće naizvana. Čini se da je ovdje pastoral Crkve od krucijalne važnosti. Briga za opće dobro ne odnosi se samo na obranu ideala, pravila i zakonskih propisa. Treba postići da praktično-egzistencijalne potrebe nikada ne nestanu iz vidnog polja: u središtu mora biti pojedinac s njegovim brigama i problemima i Crkva se nikada ne smije bojati da uprlja svoje noge.

U prošlosti, zaklada *Communicantes* podupirala je nove oblike pastoralne službe: u domovima i bolnicama, u vojsci i policiji; ukratko, svagdje gdje pod komunističkom vlašću nije mogla doprijeti Crkva. Posve je lako bilo dobiti novčanu pomoć za pastoralne projekte i stipendiju za studij pastoralne teologije. Bilo je, međutim, mnogo teže postići mentalitet zauzetosti i otvorenosti (nazovimo to evanđeoskim i misionarskim raspoloženjem). Istinski humanistički i realističan stav, jednak prema vjernicima i nevjernicima, traži više od puke molitve i držanja pobožne propovijedi. Rastave braka, droga, alkoholom uvjetovano obiteljsko nasilje, razni oblici nasilja, siromaštvo i ostale socijalne nečeste katkad su bolnije na Istoku nego na Zapadu Europe. Ali ipak, sa životnim izazovima – koji zbilja imaju jasnu religijsku dimenziju – na odgovarajući način ne izlazi se nakraj samo molitvom i propovijedanjem.

Ovdje se Crkva u Istočnoj Europi još uvijek doima krhko, kao što je to i cijelo poslije-komunističko društvo.

5. Rasprava o državi blagostanja i aktualno stanje u EU ne smije biti pojednostavljena ili shvaćena kao opredjeljenje između komunizma na jednoj strani i (neo)liberalizma na drugoj.

Rimokatolička crkva, duboko svjesna bolesti i zala svijeta u kojem živi, treba usredotočiti svoje napore na stvarnu i poštenu ocjenu države blagostanja i EU. »Mirovni projekt Europa« nije u cjelini pogrešan niti zao i stoga je stvar čestitosti da se u njemu promiče i podupire ono dobro koje u sebi ima. Prije nego radikalnoj promjeni uvijek je pametnije dati prednost postupnim poboljšanjima u društvu koja su istodobno na dobrobit cijele osobe i zajedničkog dobra. Ako pak Crkva svrati pozornost na utopijske ideale, mora to činiti, prvenstveno i uglavnom, s ciljem da iskuša svoja vjerovanja i ideale te na primjeren način odbaci što treba odbaciti. Na primjer, vizije koje ima *Acton Institute* (promičući ideologiju slobodnog tržišta u Istočnoj Europi) treba odbaciti. Pozivanje na slobodnu ekonomiju i radikalno prekidanje s državom blagostanja, misao je koja se očito pothranjuje iz Sjedinjenih Američkih Država i pripada u kategoriju utopizma.

Puni naslov ovog članka glasi: »Katolički socijalni nauk u Istočnoj Europi. Vjera i djelovanje kao oblici samo-sekularizacije u kontekstu jedne Europe«, te

se iznosi razmišljanje rimokatoličkog nauka kako se ponekad shvaća u Istočnoj Europi:

- a) Kao proizvod zapadnoga, akciji sklonoga, sekulariziranog kršćanstva.
- b) Kao nešto što je možda primjenjivo u zapadnim demokracijama, ali ne i u poslijekomunističkim zemljama s njihovom specifičnom pretpoviješću.
- c) Kao nešto što ne odgovara duhovnosti, nacionalnom osjećanju u Istočnoj Europi.

Je li sve to nešto zlokobno? Uostalom, Rimokatolička crkva doista ima nešto veliko što može ponuditi. Ona je u stanju dati odgovarajuće i razrađene odgovore za socijalne probleme današnjice. Oni su po sredini između privatistične, racionalističke (protestantske) alternative na jednoj strani i praznoga, statičnog, spiritualističkog (pravoslavnog) odgovora na drugoj strani. Protestantsku opciju koja blagoslivlje konkretne političke ili znanstvene opcije kao kršćanske, svakako valja odbaciti. Pravoslavni pogled, međutim, u kojem je svijet sa svojim problemima prepušten vlastima (državi), a njih treba upozoravati, posve općenito, praktično i teoretski je prihvatljiv s obzirom na neugodnosti koje Rimokatolička crkva ima u poslijekomunističkom društvu. Tvrđ orah treba upravo tu zdrobiti jer pravoslavni pristup ostaje i nadalje vrlo blizu ulozi koju joj je dopuštala komunistička država: da bude ustanova okrenuta prema unutra, podložna ciljevima države i osuđena da kao društvena snaga nestane. Ne bismo li tako, u odnosu na društvo u svim njegovim dimenzijama, trebali opisati i ono opredjeljenje koje se pojavljuje kao opredjeljenje za »samo-sekularizaciju«?

Na prihvaćanje se nudi jasno socijalno naučavanje Rimokatoličke crkve. Mora se racionalno, realistički analizirati i promišljati o tekućim potrebama i problemima društva kojega je Crkva neizostavni dio, s obzirom na sve što je bolje ili lošije. Od krajnje je važnosti društveno integrirati sržne elemente katoličkoga socijalnog nauka (a oni su: supsidijarnost, solidarnost, zajedničko dobro i ljudska osoba).

(s engl. prev. Josip Balabanić)